

miljö- och utvecklingsfrågor i korca-regionen, albanien

bo magnusson

Albanien? Kan man komma in där? Så frågade en medpassagerare oss när vi satt på flyget hem från Albanien efter en mellanlandning i Wien. Javisst kan man komma in i Albanien, svarade jag, och jag hoppas verkligen att fler åker dit. Det är ett fantastiskt land på många sätt, vacker och storslagen natur, intressant historia, vänliga människor och god mat. Vad kan man mer begära.

Lubonja är en by i sydöstra Albanien. Den ligger i Korca-regionen, ett bergigt och vackert område. De ekonomiska svårigheterna och miljöproblemen i byn med omgivningar är dock stora. I byn finns en nedlagd koppargruva, som har gett mycket negativ effekt på miljön. Miljöproblemen har starkt påverkat jordbruksbygden, vattnet och växtligheten.

Vid Högskolan Skövde finns sedan ett par år tillbaka en utbildning för biståndsingenjörer och kurser i GIS. Som examensarbete på biståndsingenjörsprogrammet brukar studenterna göra ett fältarbete utomlands och under våren 2007 reste två studenter, Susanne Johansson och Linda Larking, till Albanien. Syftet med examensarbetet var att inventera landskapet runt byn Lubonja bland annat för att se vad som krävdes för att leda lakvatten från koppargruvan förbi byn (Johansson & Larking 2007). Lakvattenet förstör idag byns vattenförsörjning samt möjligheterna att bevattna de grödor som odlas.

Sommaren 2007 följde Högskolan Sköv-

de upp deras resultat med en planeringsresa till Albanien. Syftet med resan var bland annat att utveckla samarbetet mellan högskolan och universitetet i Albanien, samt med byn Lubonja i bistånds- och miljöfrågor. Det fanns ett ömsesidigt intresse att knyta kontakter, skapa samarbete och projekt inom områden som miljö, natur, småskalig turism och social organisation (kooperativ, föreningar etc). Artikelnen, som inleds med en översikt av Albanien, behandlar denna resa med fokus på byn Lubonja. Underlaget består i huvudsak av observationer och samtal med berörda parter i landet. För översikter av landets geografi och historia, se Fremuth 2000 och Gloyer 2006 och för bistånds- och samarbetetsfrågor, se Beqiri 2005. Resan finansierades med medel från Linneaus-Palme-fonden.

Albanien – ett land i Europa

Albanien är en republik på västra sidan av Balkanhalvön vid Adriatiska havet. Landet gränsar till Montenegro och Serbien i norr,

Figur 1. Karta över Albanien samt Albaniens nationalsymbol – dubbelörnen som symbol för makt både i öster och väster. Källa: NE 2007, karta av Utrikespolitiska institutet.

Makedonien i öster och Grekland i söder (figur 1). Landet omfattar en yta av 29 000 km² och har 3,5 miljoner invånare. Administrativt är landet indelat i 26 distrikt. Officiellt språk är albanska och huvudstaden är Tirana. Nuvarande presidenten heter Bamir Topi och premiärministern Sali Berisha.

Albanerna, som härstammar från ett indoeuropeiskt folk som kallades illyrer, har fått uppleva flera ockupationsmakter. Exempelvis styrdes Albanien av ottomanska väldet i mer än 450 år. Den 28 november 1912 erkändes Albanien internationellt som ett självständigt land men delar av de albandominerade områdena inkluderades inte inom landets gränser. Albanerna i Kosovo, nordvästra Grekland, västra Makedonien och södra Montenegro hamnade i andra länder.

År 1939 ockuperades Albanien av italienska trupper. Under nazisttiden var en majoritet av den albanska befolkningen trogna kommunistiska partisaner, som av egen kraft befriade sig från ockupationsmakten.

Efter befrielsen 1946 förklarades Albanien vara folkrepublik och till landets ledare valdes kommunisten Enver Hoxha. Landets ledning avstängde sig själva från omvärlden och den albanska befolkningen var avskuren från omvärlden i mer än fyrtiofem år. Människor förföljdes och avlyssnades, delar av befolkningen avrättades eller internerades. Detta avslöjades efter kommunismens fall 1991.

Albanien var det sista landet i sydöstra Europa som lämnade kommunismen och övergick till flerpartisystem. Den tidigare

avsaknaden av demokrati medverkade dock till att Albanien hamnade i ekonomisk och politisk kris. Utbredningen av pyramidspelelen 1997 orsakade förlust av investeringsfonder och en stor majoritet av befolkningen drabbades hårt. Det resulterade i uppror och laglöshet.

Många albaner har under senare år emigrerat till Västeuropa. Det är Europas fattigaste land och hälften av befolkningen är lantbrukare och en femtedel av befolkningen arbetar utanför landets gränser, främst i Italien och Grekland. En viktig inkomst för landet är de pengar dessa skickar hem. Exporten är liten och omfattar huvudsakligen mineralolja, asfalt, krommalm och tobak. Landet importerar varor huvudsakligen från Grekland och Italien.

Gruvor och brytning av olika mineraler var tidigare en viktig del av (plan)ekonomin men av 20 st kolgruvor finns nu endast en i drift. Kolgruvorna har producerat 10 miljoner kubikmeter avfall. Kromgruvor är fortfarande i drift och avfallet (10 miljoner kubikmeter) finns på 20 platser. Av 22 koppargruvor finns två stycken och ett smältverk fortfarande i drift. Koppargruvorna har producerat 4 miljoner kubikmeter slam. Vidare har också flera järn-nickelgruvor tidigare varit i drift. Avfall från järn-nickelgruvor samt koppargruvor producerar ett giftigt dräneringsvatten på grund av att malmen utgörs av sulfidmineral.

Albanien har hög arbetslöshet, utbredd korruption på alla nivåer och utbredd organiserad kriminalitet. Även »trafficking» förekommer. Den albanska staten är svag med dåligt fungerande rättsväsende eller som den svenska representanten vid Sveriges konsulat i Tirana sa till oss »Varför anlita en advokat när man kan betala domaren

direkt?» Albanien vill bli medlemmar i EU, men korruptionen gör att vägen dit lär bli lång.

Befolkningen i landet utgörs till övervägande delen av albaner. Enligt en folkräkning uppgick de till 98 % av befolkningen vilket gör Albanien till Europas befolkningsmässigt mest homogena stat. Minoritetsinslagen utgörs av greker och ett mindre antal slaver, i huvudsak makedonier. Spädbarnsdödligheten är fortfarande relativt hög. På 1990-talet var medellivslängden för män 68,5 år; för kvinnor 74,9 år. Nativiteten var 2,7 barn/fertil kvinna.

Albanien består främst av mycket bergig terräng och präglas av att landet utgör en del av den dinariska bergskedjezonen. Klimatet visar en stor variation från kontinentalt med kalla vintrar och varma somrar till medelhavsklimat. Det högsta berget är Korab med 2 753 meter över havet. Snö förekommer på de högsta topparna även sommardag. På vintern går det att åka skidor på högre platåer och uppe i bergen. Kustslättens klimat är av medelhavstyp med het, torr sommar och sval, regnig vinter. Bergsområdet har stora variationer i fråga om såväl temperatur som sommarnederbörd. De högsta delarna får ofta över 2 000 mm regn och snö årligen. Bergen är delvis skogsbeklädda.

Till Albanien

Vi flög från Landvetter via Wien till Tirana. Resan tog drygt 3 timmar och 30 minuter. Flygplanet kom in över norra Albanien och följde kusten fram till Tiranans flygplats som ligger ca 25 km väster om huvudstaden. Från luften kunde man snabbt konstatera att landet är mycket bergigt. Väl på flygplatsen blev vi hämtade av vår chaufför, som körde

*Figur 2. Marknaden i Kruja. En vattenrännan finns mitt i gatan.
Foto: Bo Magnusson.*

oss upp till en stad vid namn Kruja. Kruja ligger 600 meter över havet och här får man en vidunderlig utsikt över det omgivande landskapet. Kruja är idag en turistort och har en marknad (figur 2), som är över 600 år gammal. Längs slutningen, strax utanför staden, ligger en gammal borg och här finns ett museum som berättar om den albanske nationalhjälten Skanderbe.

Efter en god albansk lunch bestående av färska och kokta grönsaker samt stekt lamm

och ett gott inhemskt producerat öl gick färden i två bilar först till kusten för att efter ett kort besök på stranden strax söder Duresi, fortsätta mot Elbasan. Som ledsagare, chaufför, tolk och med stor gästfrihet har vi Dr Edmond Hoxha och hans bror med oss. Edmond Hoxha är knuten till såväl Agriculture University of Tirana som byn Lubonja och har gedigen erfarenhet av Albaniens gruvnäring och miljöfrågor.

Nu fick vi prova på Albaniens väg- och

transportsystem. Vägarna utanför storstäderna är relativt bra, liknande svensk motorvägsstandard, men plötsligt tar de bara slut och vi hamnar på en mindre väg (mot-svarande 70-väg i Sverige), som i regel är asfalterad men med varierande kvalitet. Trafiken är mycket intensiv, omkörningar i kurvor eller i skymd sikt hör till det normala. Åsnekärror blandas med långtradare, cyklisterna och gående på vägarna, samt med hundar och andra djur. Ibland står polisen och gör kontroller men vår chaufför trycker gasen i botten.

När vi passerade Elbasan såg vi stora industribyggnader som stod helt öde och sönderslagna. Innan kommunismens fall var dock Elbasan en produktiv industristad. Under folkmassans uppror, två gånger under 1990-talet, förstördes stadens industri av stadsborna själva. Detta skedde i avsikt att bryta den kommunistiska regimens makt och andra gången i samband med pyramidspelen, i vilka landets makthavare var inblandade. Elbasan ligger i mellersta Albanien och har omkring 86 000 invånare.

Efter Elbasan blir vägen allt brantare och övergick till en serpentin med branta stup på sidorna. Väl uppe i ett bergpass började vägen snabbt gå utför i slingrade kurvor. Tyvärr var det då mörkt. Trafiken var mycket intensiv med många långtradare som var på väg till de södra albanska regionerna och Grekland. Sent på kvällen nådde vi dagens första mål nämligen Pogradeci. Pogradeci ligger strax söder sjön Ohrid (ca 600 möh), som gränsar till Makedonien.

Dagen efter blev resans höjdpunkt. Vi steg upp tidigt. Framför hotellet låg sjön alldeles spegelblank. Vi fick veta att det fanns flera källor i sjöns omgivning och att kristallklart vatten strömmade till. Sjön skulle

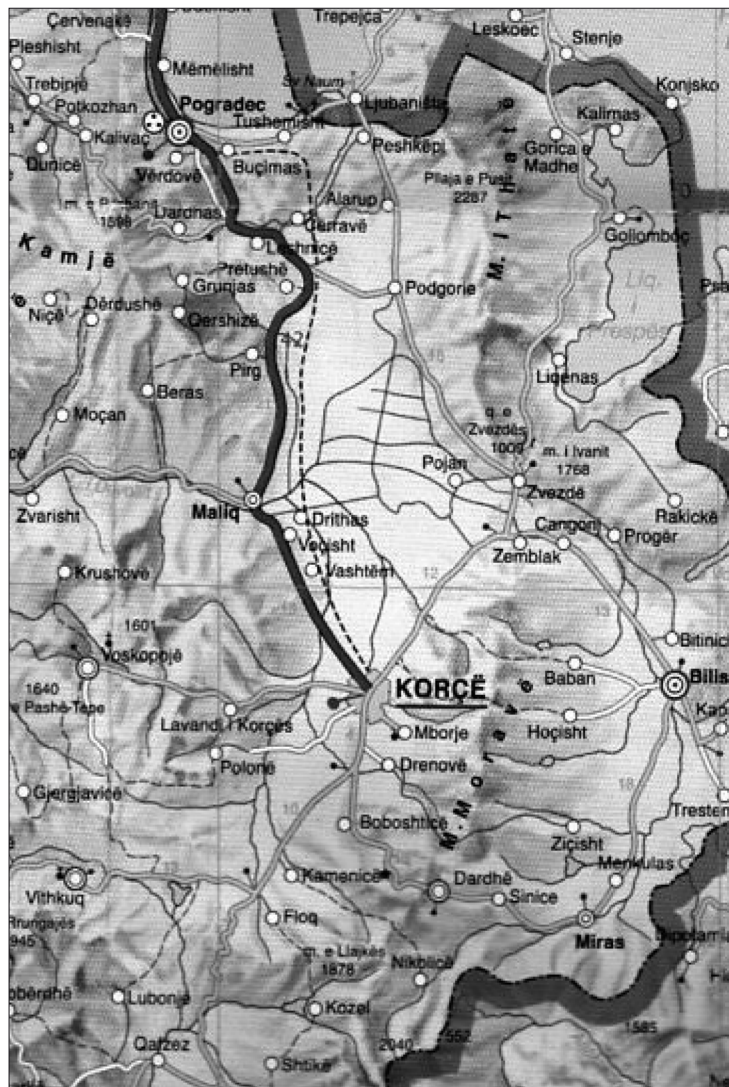
även innehålla mycket fisk. Bergen var solbelysta och omgivningarna var mycket vackra. Vi åt frukost ute på en terrass. Morgonen var kylig, men frisk. Härligt!

Korca-regionen

Efter frukosten bar det av mot regionens huvudort, nämligen Korca. Från Pogradeci går vägen uppför och vi hamnar efter ett bergspass uppe på en plåtå. Här finns vidsträckt odlingar. Majs odlas överallt men det finns även odlingar av frukt, grönsaker, spannmål och annat. Längs vägarna står det försäljare med små stånd fyllda av melon, tomat, äpplen, majs, potatis, gurka paprika med mera men vi hinner inte stanna. Vi stannar först för att ta några fotografier över landskapet. Vilken utsikt! Tyvärr är väggrenarna täckta av skräp som slängs ut från alla transportfordon. Vår chaufför fyller på oljan och plötsligt far den tomma plastflaskan ut i naturen. Han förstår inget när vi påpekar att detta, skakar bara på huvudet och skrattar!

Mitt på förmiddagen når vi Korca som är huvudort i regionen (figur 3). Korca är en kulturell och en historisk stad med drygt 60 000 invånare. Staden ligger i sydöstra delen av Albanien och är bara 20 km ifrån gränsen mot Grekland.

Många av Albanien konstnärer, poeter och musiker är födda i trakten, vilket gör att staden är känd för sin kultur, något som i sin tur ger goda möjligheter till turismutveckling. Vi besöker en fd kyrka som är omgjord till konsthall. Här hänger idag gamla kyrkomålningar, de äldsta i landet. Under kommunisterna fanns här en affär. Gatorna och husen i Korca är byggda av stenar och bergmaterial under ottomanska imperiet sedan 1400-talet.

Figur 3. Karta över Korça-regionen. Byn Lubonja ligger i kartans SV del. I NO ligger Makedonien och i SO Grekland. Källa: Albania Road Map & Travel Guide. ARBA editions.

Arbetslösheten är hög i Korça, infrastrukturen är sliten och outvecklad och människor möter många sociala problem. Vi besöker en marknad och det sitter tiggare på gatan som sträcker fram händerna. En liten flicka halvligger på trottoaren och tigger. Det är svårt att se. En av de grundläggande

svårigheterna i regionen är fattigdomen på landsbygden. De mest drabbade grupperna i samhället är kvinnorna och minoriteterna. Kvinnorna har ofta fått ansvaret för hemmet eftersom en majoritet av männen har migrerat till Grekland för att försörja familjen.

Vi far vidare mot Lubonja. Landskapet är

Figur 4. Bunker i Korca-regionen. Foto: Bo Magnusson.

torrt. Vi ser en kraftverksdamm från vägen. Den är tom. Det är dåligt med vatten och elektricitet är det tidvis ont om. Albanien importerar elektricitet från grannländerna men även de har ont om vatten och elektricitet. Detta innebär att man tidvis stänger av strömmen.

Plötsligt ser vi ett antal betongbunkrar. Enver Hoxha lät bygga ett stort antal bunkrar i landet. De finns överallt som en påminnelse om en annan tid. Vi ser dem i trädgårdar, i städerna och på landsbygden (figur 4). Överallt finns det bunkrar. Stora som små! Familjebunkrar för 8–10 personer.

Lubonja

Strax innan vi kommer fram till Lubonja

passerar vi gruvområdet med den nedlagda koppargruvan. Allt är sönderslaget och det läcker ut lakvatten från stora slagghögar. Området är förgiftat och det ser inte trevligt ut. Både byggnader och transportvägar är söndersprängda. Gruvan var i drift 1914–1996 och har producerat 30 000 ton anrikad kopparmalm samt 300 000 ton avfallsslam (sk tailings). Malmen utgörs av sulfidmineral vilket förorsakar att vitt-ring ger ett läckagevatten med lågt pH och höga halter tungmetaller. Malm bröts såväl i dagbrott som i tunnlar. Slammet har deponerats i en dalgång som nu utgör en stor avfallsdamm (figur 5). Koppargruvan med de gamla förfallna fabrikslokalerna och dammen är belägen några hundratals meter från Lubonja by. Topografin gör att

Figur 5. Hela dalgången är fylld med kopparavfall (slaggdamm). När det regnar dränerar vattnet ner och rinner ut i dalgångens mittfåra. Marken färgas gul. Foto: Bo Magnusson.

ett dammbrott kan få stora effekter på byn. Förorenat dräneringsvatten från slamupplaget blandas för närvarande med det bevattningsvatten som tillhör byns trasiga bevattningssystem.

Väl framme i byn blir vi mottagna av byns ledare, dvs han som vann sista valet. En kraftig man med en tand i överkäken hälsar oss alla välkomna. Vi har med oss en tolk från Korca som översätter allt för oss. Byns invånare kommer och hälsar. Vi går igenom byn och tittar på hus, gator, avloppssystem och skräphögar. Vi blir inbjudna till en av familjerna och får sitta på deras terrass. Köket består av en vedeldad spis under ett plåttak på gården. En äldre kvinna bjuder oss på det lokala plockmonbrännvinet

»raki», som tillverkas med enkla metoder centralt i byn.

Lubonja är en av 13 byar i området inom samma kommun och är den största med ca 600 invånare. I hela kommunen finns totalt 5 000 invånare. Under kommunisttiden var Lubonja ett välskött kollektivjordbruk som i det närmaste var självförsörjande. I och med kommunismens fall förstördes stora delar av byn, jordbruksmaskiner slogs sönder, träd högs ner och vattenpumpar förstördes liksom skolan och samlingslokalen. Mycket slogs i spillror. Inget skulle påminna om den tid som varit. Byn har sedan dess inte lyckats resa sig. Gatorna är fulla av lera blandat med gödsel från djuren (figur 6). Diken i byn är fulla av skräp och avloppsvatten.

Figur 6. Gata i Lubonja med lera och vatten. Foto: Bo Magnusson.

Vi upplever att organisationen i byn är sönderslagen. Den kommunistiska organisationen är borta och det finns ingen erfarenhet av att själva organisera arbetet i byn. Inte heller har man lyckats att formulera eller presentera sina problem för andra. Kommunen erhåller ett bidrag på 20 000 euro från regionen. Inkomstskatten är 10 %. Vi träffar skolans rektor. Han tjänar motsvarande 200 euro i månaden. På det ska han betala skatt så det är inte mycket att leva för.

Vi blir inbjudna till skolan. Barnen har fortfarande sommarlov. Det är 90 barn i skolan i åldrarna motsvarande årskurserna 1–9. Det finns i stort sett inga läromedel. En gammal karta över Europa hänger i en av salarna. Det finns inget vatten på toaletten.

I skolan möter vi byns rådgivande församling. Vi diskuterar hur vi skulle kunna bistå byns invånare och med vad man bör börja. Vi får veta att området har drabbats av flera skogsbränder. De flesta husen värms av ved på vintern. Som mest blir det minus 10 grader och snö är relativt vanligt vintertid! Rent vatten är viktigt, både som dricksvatten och till bevattning. Avfallsfrågan är en annan viktig fråga liksom material till skolan – hjälpbehovet är stort.

Vi tar oss tillbaka till Korca efter en intensiv dag i Lubonja med omgivningarna. Inkvartering på ett hotell som ligger på slutningen med utsikt över stan. På kvällen åker vi till en restaurang och äter en traditionell albansk måltid med musik. Ett mycket

minnesvärt avslut på dagen som genererat många tankar inför framtiden.

Internationellt bistånd

De två efterföljande dagarna kommer vi att besöka olika typer av myndigheter och internationella utvecklingsprojekt. Vi börjar på lokal och regional nivå i Korca. SIDA har under 2 år bedrivit ett avfallsprojekt i regionen. Hitintills omfattar detta huvudsakligen staden Korca. Vi träffar en holländare som driver ett projekt (SNV) med medel från bland annat Världsbanken och Sida. Tre tyska volontärer jobbar i projektet. SNV har dessutom projekt inom ekoturism (en vildmarkskorridor går genom Lubonjaområdet och förbinder Grekland med Makedonien). Byskogar (planteringar eller naturligt återväxt) är också en viktig av SNVs verksamhet. Organisationen kan eventuellt i framtiden stödja återplanteringsprojekt i Lubonja, där skogen brunnit två gånger de senaste åren. I övrigt ägnar man sig mest åt stadsprojekt. Ett dricksvattenprogram är på planeringsstadiet.

Väl i Tirana möter vi Peter Troste på Svenska ambassaden. Peter informerar oss om de svenska projekten i landet och särskilt de i Korca-regionen. På nationell nivå stöder Sida omhändertagande och behandling av sjukhusavfall. Svenska Naturvårdsverket och Ministry of Environment har ett »twinning project» avseende förbättrad miljölagstiftning. Sida tillsammans med Världsbanken stödjer uppbygganden av ett fastighetsregister. I Korca försöker man få till stånd en organisation som tar hand om fast avfall (insamling, hantering och deponering). Ett tyskt konsultbolag projekterar en nationell avfallsanläggning. Mindre mil-

jöprojekt i Korca-regionen, LEAP-projekt, har hanterats av REC, Regional Environment Centre, för balkanländerna. Dessa projekt har pågått under en tvåårsperiod och slutar eventuellt nu.

Under de två sista dagarna på resan var vi i Tirana där vi bland annat besökte »Ministry of Environment, Forests and Water Administration». Vi träffade Deputy Minister Taulant Bino och ministern berättade departementets planer på ekoturism och fiske inom landets nationalparker. Sida och EU stöder ministeriet med projekt som ska förbättra möjligheterna att implementera den miljölagstiftning man har. (Vid vårt besök hade svenska naturvårdsverket en kurs i miljökonsekvensundersökningar, EIA.) Ministeriet hade i Korca projekt inom ekoturism och uthålligt jordbruk. Ministern anmärkte slutligen att den albanska regeringen inte betraktar initiativ för att höja miljömedvetandet som något särskilt positivt. Den allmänna uppfattningen är ännu att miljövärd inte gynnar ekonomisk utveckling.

Vi besökte också två universitet – Agriculture University of Tirana samt University of Tirana, Department of Geography. Under mötet på Department of Geography så träffar vi ett flertal professorer, men ingen kan engelska. Engelska är ett litet språk bland de äldre som vuxit upp under Hoxha-tiden. Vi får höra att man liksom övriga Europa jobbar med kurs- och utbildningsplaner enligt Bolognaprocessen. Intresse finns för att utveckla kurser i GIS samt kurser i regionalgeografi.

Summering av resan till Albanien

Väl i flygplanet på väg hem så känns det som att hit måste vi resa igen. Landet be-

höver bistånd, både med demokratiseringsprocessen och med miljöarbetet, såväl på regional som lokal nivå, och som geograf känns det som att man har kunskap som kan komma väl till nytta. Universitetet i Tirana är mycket intresserade av lärarutbyte och

alla kontakter som är möjliga. Nästa steg i processen blir att försöka se om vi kan söka nya pengar i Sverige och eventuellt dra igång ett större projekt i Korca-regionen. Vi får se vad framtiden har att utvisa.

Litteratur

- Albania Road Map & Travel Guide. ARBA editions.
- Beqiri, S (2005) *Albanien – kartläggning för samarbetspartnerskap*, Olof Palmes Internationella centrum, Stockholm.
- Fremuth, W (red) (2000) *Albania – guide to it's natural treasures*, ECAT-Tirana, Tirana.
- Gloyer, Gillian (2006) *Albania*, 2a utgåvan, Bradt Travel Guides, Chalfont St Peter.
- Johansson, Susanne & Larking, Linda (2007) A feasibility study for an irrigation system in Lubonja, Albania, unpublished Final Project in Mechanical Engineer – Development Assistance (30 ECTS), Högskolan Skövde, Skövde.
- NE (2007) Nationalencyklopedin, sökord Albanien, www.ne.se

Bo Magnusson är universitetslektor i geografi, inriktning naturgeografi, vid Högskolan Skövde. E-post: bo.magnusson@his.se